

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Veronika kendője

REGÉNY KÉT HANGRA

(Részlet)

6.

Férfihang

Nehéz, nagyon nehéz volt új formanyelvet és egyéni stílust kialakítani, mert – mire elvégeztük a főiskolát –, kialakultak az izmusok, kiüresedtek a neo- és pre- irányzatok, s a nálunk olyan provinciálisra sikeredett posztmodernről lélektelensége és cinizmusa miatt előbb-utóbb elfordult minden egészséges ösztönvilágú művész. Nem lehetett behúzódni semmilyen manifesztum, semmilyen program mögé, és a szocreál dogmák mint falra aggatott, üres lopótökök, tovább mételyezték a közízlést, korlátozták a szabadságot, a nyílt vagy burkolt cenzúra kiszűrte, rendszerint kiszűrte az ártalmasnak vélt munkákat, sőt karhatalommal is oszlattak fel szervezeteket, tiltottak be egyéni és csoportkiállításokat. Traktorista lányok, füstölő gyárkérmények, hős vajúrók igényes művésznél ugyan már nem jöhettek számításba, de a dogmatikusan értelmezett realizmust megkövetelték, s minden újítást, az absztrakt irányába történő elmozdulást nyugati, dekadens fertőnek tituláltak. Egyedül az avantgárd tudta felvenni eredményesen a harcot a szocreállal, hogy aztán a hetvenes évek végére azt is halottnak nyilvánítsa éppen belső ellenzéke. Aki egyik oldalon sem vallott színt, az perifériára szorult, magába gubózott, vidékre költözött, vagy befejezte alkotói pályafutását.

Megszűnt a főváros-központúság, csoport- és magánműhelyekkel telt meg az ország, amelyek emblematikus helyekké váltak, felélénkült Pécs és Székesfehérvár művészlete, Makón létesült művésztelep, megújult Szentendre, a hatalommal történő viharos összecsapások színhelye lett Balatonboglár.

Kedves mesteremmel, Misi bá'val hol komolyan, hol ironikusan, önmagam kigúnyolására, ars poeticákat fogalmaztunk meg az utolsó szemeszterben. Egyik konzultáción gunyoros kedvében volt, s kérdezte, nos, fiatal barátom, kedves Hany Istók, az all over, a hard edge, a minimal art, a konceptuális objekt, a mail-art sörényébe kapaszkodik-e, vagy pedig marad a régi, csontos csataló, a népi realizmus nyergében? Vigyázzon, az utóbbi könnyen tűnhet behódolásnak, mert a hatalom is realista valóságábrázolást követel.

Nem bántott az iróniája, hisz rég megegyeztünk, legyenek Hanynak, ennek a különös vidéknek regionális festője. Vállalnom kellett a lehorgonyzást, mert nem volt elég bátorság és kegyetlenség bennem ahhoz, hogy elvágjam az éltető gyökereket, amelyek szülőföldemmel összekapcsoltak, a veszélyt viszont éreztem. Élettelen tájfestészetbe, a dilettánsok, féltethetőségek homokpadjára mindenkor szívesen taszított a hatalom, de életbevágóan fontos volt, hogy kijelölt territóriumom, Hany – nincs jobb szó – virtuális táj maradjon számomra. Szerencsére lüktetett bennem minden pulzusa, hisz ott nőttem fel öreg halászok, tőzegvágó napszámosok, vadőrök között. Tudtam, addig jelent oázist, amíg nem válok függővé tőle, amíg én uralom őt, nem ő engem, amíg szerelmes rajongással, mégis tiszta, józan tudattal, de – mint tüskés pikó a fészkéhez – agresszív ösztönrel viszonyulok hozzá, így nem másolom, hanem kibányászom rejtett arcát, fölfedem inkognitóját, és ami már megsemmisült, úgy teremtem újjá, mint az archeológusok Pompeji hajdani lakóit azzal, hogy folyékony gipszet öntöttek a Vezúv hamujának üregeibe; megörökítem az ország legnyugatibb pontján éppen kihalóban lévő falusi életet, a letűnt vízi világot, vászonra viszem a történelmi idő tájait, a népvándorlási hullámok torlaszait, így szándékaim szerint színekben, formákban megvalósított modellje, a szülőföld leképzése lesz minden festményem.

Szép tervek – jégzajlásban. Hátra volt még a fekete intermezzo, a katonaság, mitől betegesen irtóztam, ami kis híján derékba törte a karrieremet.

Gondolom, senkinek sem öröm az itt elvesztegetett idő, de nekünk, festőknek természet ellen való merénylet volt Kalasnyikovval cserélni föl az ecsetet, és szitává lőtt, ember alakú céltáblákat kémlelni arc, világító női test, szelíd dombok kontúrja, ég horizontja helyett. Megegyeztünk Otíliával, két-három naponta írunk egymásnak, nem várjuk meg a válaszlevelet, amikor valami eszünkbe jut, azonnal papírra vetjük, ez a legjobb pótcselekvés, ez lefoglal, eltereli a figyelmem, hátha súlyosabb konfliktus nélkül végszem át a fekete korszakot. Tudtam, ami más férfinak kuriózum, virtus, kihívás, nekem, a neuraszténiás betegnek tragédia. Még rajzolgattam is a levélben, ahol a szöveghelyzet megengedte, szimbolikus tartalmú tárgyak, dolgok képét pingáltam egy szó vagy szó szerkezet helyett. Volt Otíliának egy puha, bolyhos házicipője, arról népdalt is ismertem, a pokoljáró dudás dalát, s amikor otthonunk után sóvárogtam, boldogasszony papucsát rajzoltam bele, amit ő úgy olvasott ki: *Sárga papucs az ágy alatt...* A másik kedvencemet, a kosbort különválasztva, mintha összetett szó lenne: kosfejet pingáltam, az én voltam, s fél üveg bort a konyhaasztalra, ahol annyiszor ültünk ketten, s poharaztunk. Az őszapó s annak ezernyi tollal kibélelt, puha fészke – feleségem tudta ezt – a hálósobát jelentette, a nőszírom Otíliát, de a kaszárnya ördögszekér volt, s az oktatás, a tananyag nadragulya; egyik gombra tisztából „ökör” „szem” lett, természetesen nem a kedves kismadár. Szerencsére nem cenzúrázták a leveleket, ki tudja, hogyan értelmezték volna a bedesz-kázott fejek. Még mindig gyerekek voltunk, éretlenek, csak Otília látogatása után nőtt be a fejünk lágya, s józanodtunk ki örökre. Annyi panasszal érkezett, amikor

vége kimenőt kaptunk, s elhagyhattuk a kaszárnyát, hogy sírva virrasztottuk át az éjszakát egy szállodai szobában, nem lehetett beléje hatolni, mindene fájt. Itt, ebben a szűk, kopott szállodai szobában dőlt el a sorsunk, ez volt a nagy gátszakadás az életünkben, nem racionálisan, hanem öntudatlanul döntöttem, nem fogom vállalni életem végéig a szexuális nyomort. Nehéz döntés volt, fájdalmas, akkor még egyáltalán nem volt egyértelmű a házasságtörés, ráadásul rossz idegrendszerem miatt a legkisebb izgalomtól bekövetkezett pszichés alapon a pillanatnyi impotencia, elég volt egy csepegő csap, edénycsörömpölés, nyikorgó ajtó, recsegő ágy, utcán berobbanó motor zaja, s én már nem voltam férfi, nyilvánvaló, hogy nem tanácsos ilyen tehetételekkel kísérletezni, mégis jött, ott dübörgött, motozott, settenkedett az ajtónk előtt minden házasság legnagyobb kísértete, a démoni háromszög.

Amikor végre leszereltünk, a civil életemet, akárcsak a gólyabálon, ismét Petya téblábolása szabta meg. Mivel az ő világa a kő, ezért a Tátrát, a Kárpátokat, az Alpokat kezdte járni egy alpinista csoporttal, s mivel régóta vágytam a magaslatok erőteljes színeire, főleg a mélytüzű kékre, a vad zöldre és a gyopárszürkére, egyik túrára engem is magával hurcolt, talán ezzel is távolítani akart Otíliától. Itt, a Magas-Tátrában ismertem meg Máriát. A csapat Mauglinak hívta, mert termete, alakja, mozgása egyetlen rugalmas egység volt, akárcsak egy húsvéti kalácsé. Sziklát másztunk, ha jól emlékszem, éppen a Tengerszem-csúcs oldalában, az egyik kötélén ő lógott, a másikon én, itt nyújtotta felém a kezét, soha nem tudtuk tisztázni, szerelemből tette, vagy csak biztonságot keresett; amikor összeérték az ujjbegyeink, azt mondta: *Genézis*. Teátrális a jelenet, de számunkra sorsdöntő volt az első hozzám intézett szava. Addig mi kettesben soha nem beszélgettünk, csak csoportvitákban vettünk részt, alpinizmusról, a hegymászás értelméről, próbatételeiről tárgyaltunk, mert Mária országos hírvé pszichológus volt, tévében, rádióban is gyakran megszólalt. Ő azt állítja, nem provokált, megjelent előtte Michelangelo freskója, az Úr és Ádám keze, s teljesen spontánul csúszott ki a száján a szó. El kellett hinnem neki, mert naivabb, egyszerűbb, természetesebb embert életemben nem ismertem. Az rögzült a mélytudatomban mostanáig, hogy a nő a hatalom, a nő az fölöttem álló istenség, Léda hűvös méltóságával, Otília teuton indulatával uralkodott rajtam, s most találtam egy olyan lányt, aki csak a tiszta tekintetű szembenézést, az egyenrangú partnerséget fogadja el, semmilyen konvenciót, előítéletet, merevgörccsös atavizmust nem ismer, együtt lélegzik velem, úgy álmodik, ahogy én, úgy szeret, ahogy én, s avítt, ósdi marhaságnak tart minden párharcot, a társak egymás elleni küzdelmét, feleslegesnek az emancipációt, baromságnak a feminizmust.

Hegyről lejövet már különváltunk a csoporttól, őt érdekelte az én forma- és színvilágom, engem az ő döbbenetes ön- és emberismerete, s tudtuk, olyasmi kezdődött el a feszes kötélén, ami fenekestől felforgatja az életünket. Úgy szerettünk egymásba, mint az énekesmadarak, mondtam is neki, függő cinegék vagyunk, kötélen lógva láttuk meg egymást, festmény is születhetne rólunk, ha elfogulatlan személy kívülről szemlélné. Vallomás soha nem hangzott el egyikünk szájából sem,

csak azt éreztük, nincs szükség tovább a világra, egymás életét teljesen kitöltjük, légzésünk, szívritmusunk is egyszerre lüktet.

Nem volt hajlandó bujkálni, felemelt fővel jött velem kiskocsmákba, kávéházba, s azt is természetesnek tartotta, hogy legközelebb kettesben vágunk neki a Bükknek, s egy hétvéget orvos barátom menedékházában töltünk.

Szűz volt! Szinte elájultam, amikor megláttam a véres ágyneműt. Jobbágykék, festett bútora volt a barátomnak, s ő eszelős mosollyal írta saját vérével a ruhás-szekrény oldalára: *Genezis*. Tömpe, ruganyos ujjai külön életre keltek, miközben írt, magamhoz szorítottam, s végre, végre nem voltam festő, nem a szememmel, hanem a testemmel láttam, éreztem és éltem át arányos alakját, bársonyos bőrét, azt az anatómiai csodát, amelyet csak ágyban, meztelenül érezhet meg egymásban férfi és nő.

Ez a tulipános, kék bútordarab, ez a félig láda, félig szekrény – mi komódnak neveztuk – lett a mi frigyládánk, a szó, szövetségünk szava világított az oldalán, mint ha tüzes kéz írta volna, a házigazda rendelőjét és egész lakását telefestettem csend-életekkel, hegyi tájképekkel, hogy nekem ajándékozza. Minden ecsetvonás egy-egy árulás volt, elárultam Otíliát, házigazdám, s a végén feláldoztam a legdrágábbat: Máriát. Utánfutóval vittük haza Petyával, amikor már megvolt a Kunyhó, annak lehetett a legnagyobb tüze, amikor égett, persze, a barátom nem tudta, hogy a bűn trezorját cipeljük.

Megkezdődött életünk eszelős korszaka, alig ettünk, bolyongtunk a budai hegyekben, otthon hazudoztam Otíliának a távol töltött éjszakák miatt. Később a feleségem szitkozódó vádbeszédeiben obszcén szavakkal csak hentergésnek, üzeke-désnek nevezte ezt a kapcsolatot, pedig mi hosszú sétáinkon és a kiskocsmákban legtöbbször a művészi kibontakozás nehézségeiről, kínjairól, a megalkuvás nélküli felívelésről beszélgettünk, életcéljának tekintette pályám betetőzését, s mivel látta, tudta, súlyos idegfeszültségek kínoznak, emiatt olyan részletességgel kellett elmondanom neki a gyermekkoromat, mint egy pszichoanalitikusnak, és ő, nagy meglepetésemre, azzal nyugtatott, azzal gyógyított, hogy a deviáns viselkedés – szerinte az elmesélt és a látott tünetek alapján egyértelmű a deviancia születésem pillanatától – legjobb levezetése a művészmunka, ne féljek, ne aggódjam emiatt, ne sokkoljon, százszámra tudná sorolni azokat a híres zenészeket, tudósokat, költőket, akik ebben szenvedtek, de ez a győtrelem a legszebb izzás, a kiválasztottak privilégiuma. Ha részesültem volna abban a kegyelemben, hogy korábban találkozom Máriával, kincseshánya lehetett volna az, ami orvosok szerint kóros elváltozás.

Pompás lakását aranyműves apjának köszönhette. Csak úgy tudta átmenekíteni lányára a vagyonát, hogy agyonverette magát a pribékekkel, a talpát ütötték napokon keresztül, s nem hagyták aludni, úgysem mondta meg, hová dugta el aranytárgyait, gyűrűket, láncokat, karkötőket. Mária egy hátrahagyott levélből tudta meg, amit az apa halála után kézbesített a család titkos ügyvédje. Megszokott történet ez, mondta, mások még rosszabbul jártak, mert az elpusztított családfő után semmi sem maradt, nyomorogtak a gyermekek, ő legalább lakáshoz jutott. Amíg nem is-

mert engem, nem jelentett különleges értéket ez a budai lakosztály, de most már szerelmes lett minden szemöldökfába, ajtókilincsbe, ágyba, székbe, szőnyegbe, még az is boldoggá tette, ha a politúron vagy a poháron rajta maradt az ujjlenyomatom, nem törölte le. A kettős élet elviselhetetlen nyomorát és gyönyörét éltem át itt, amihez jobb, sokkal jobb idegrendszer kellett volna, mint az enyém. Otthon Otília és a két lányom ezernyi igénnyel, követeléssel ostromolt, a műteremben halomra gyűltek a megkezdett, félbehagyott munkák, és én, a kakukktojás, lapulok egy bámulatos ízléssel berendezett lakásban. Kínkeservesen tapasztaltam meg a házaselet, az apaság, az inkognitó, az illegalitás, a törvénytelenység, a szabálysértő, tiltott szerelem kegyetlen, keserű mámorát, ami túl sok volt egyszerre. Orvoshoz kellett fordulni, mert már se aludni, se enni, se dolgozni nem tudtam. Mária vitt el egy ideggyógyászhoz, együtt beszéltük meg, hogyan lehetne kibogozni az összegubancolódtott hálózatait, de az orvos sem adott más tanácsot: egyik kapcsolatot meg kell szüntetni, különben az idegösszeroppanás elkerülhetetlen. Szakításról egyik irányban sem lehetett szó: Otíliát hagyjam ott a két leánykával, vagy Máriát ezzel a túlvilági lobogással? Folyt tovább az elviselhetetlen élet, otthon a feleségemet simogattam, öleltem, hízelegtem neki, bókokkal, ajándékokkal halmoztam el, közben hányinger gyötört, annyira utáltam magamat, s amikor csak lehetett, szexuális őrzöngésben tobzódttam Máriával. Soha sem hittem volna, hogy olyan nő is van a világon, akinek ugyanazt a csodát jelenti a szeretkezés, mint a férfinak. Gyógyításomra egy röpcédula-szöveget keresett ki valamilyen lexikonból vagy szakkönyvből ez a csodálatos lány: *Legyünk realisták, s követeljük a lehetetlent!* Párizsban terjesztették a forradalom idején, s mi firkálni kezdtük ezt a szép paradoxont hídkarfákra, téglakerítések-re, tűzfalakra, betonfelületekre, az erdőben fák törzsére, csoda, hogy nem kapott el a rendőrség, s nem bizonyított ránk államellenes agitációt.

Tavaszz lett, s jártuk, amikor tehettük a Bükköt, ott, egy mohamezőn következett be életünk nagy csodája, kint a szabadban, süppedékes talajon megmozdult alattunk a föld, amiről addig azt hittük, csak irodalom. Felkeltünk, visszapillantottunk, őzheverés volt a helyünk, elviselhetetlen gyönyör és szenvedés színhelye. Egyetlen képemet fejeztem be ebben a korszakban, a *Mohaágyat*: zöld tengerben emberméretű mélyedés, mintha a földgömb horpadt volna be, körötte kiterített táj. Ember sehol, jelenvalóságunk mégis nyilvánvaló. Máriának adtam, egyetlen, amit elfogadott tőlem, s én a jobbágykék színű szekrényt őriztem, mint amulettet a Kunyhó pusztulásáig. A heverő mellett állt a műterem-kunyhómban, titkát csak én ismertem, az volt a territóriumom szent és bűnös stigmája. Mikor egy ócska némbetel telefonált Otíliának, s elmondott neki mindent, elszabadult a pokol, attól a naptól értelmetlenné vált számunkra a létezés. Feneketlen üresség, rémséges magány telepedett mindhármunkra.

Amit nem fogadtunk meg az ideggyógyász tanácsára, ránk kényszerítette az élet. Egy Máriával töltött, csodálatos éjszaka után, hazafelé menet, levelet találtam a zsemben, abból tudtam meg, nála pattant el a húr, lelkiismerete tiltja ekkora szenved-

dést okozni másoknak, lakását titokban eladta már, nehogy keressem többé, még aznap elutazik, melodramatikus búcsúzkodásra képtelen, de szülőföldem közelében lesz, ezért, ha Hanyt festem, őt festem, a nő és az anyaföld egy és ugyanaz, nem kéri, hanem parancsolja, hogy dolgozzam rendületlenül tovább.

Úgy maradtam ott, mint romhalmaz, mint egy ház, amelyet bombatámadás ért. Otília felé fordultam bénán, mi mást tehettem volna, és megkezdtem reménytelen harcomat, hátha el tudom érni, ne fiaddzon új vétket a bűn. Ez volt a leghamisabb illúzióm, az ember alaptermészetét tagadtam bután.

Nagy csatáink hónapjaiban feleségemnek is festettem egy képet, az *Őszirózsákat*, s úgy nyújtottam át, mint az Úr testét. Egyszerű csendélet, zöldmázás dőri csuporba anyám kertjéből hozott néhány szál fehér, lila, sötétpiros, rózsaszín és kék őszirózsát tettem, azt mintáztam meg, semmi más nem jelentett volna akkora örömet; imádta ezt a virágot, szerencsére a hálószobánkban akasztotta fel, így most is megvan, nem semmisült meg a Kunyhóval együtt a tragédia napján.

Szép gesztus, de hiábavaló kísérlet volt, tudtam, életünk gubancát soha nem tudjuk kibogozni immár. Máriának van igaza, egyetlen varázseszköz az ecset, de azzal szembenézni iszonyúan nehéz, ezért – menekülve attól, mégis keresve – eszelős, félkegyelmű motyogásokba kezdtem, talán szavakkal is lehet festeni, és – mint középkori provanszál trubadúr – dörmögtem: bajba jutott bányász egerútja, menyasszony hajában encián, fekete égen üstökös csóva, vízbe fulladónak fűzfaág, újszülött csecsemő tüdejében levegő, ingoványba süllyedtek lába alatt kő, sötétben sikoltó gyerekek nyújtott kéz..., ez az ecset, ez az ecset. Uramisten, milyen gyengék a szavak, milyen törekenyek, fertőzöttek, hervadtak, kopottak! Mennyivel megbízhatóbb egy sáv, egy fénycsík, egy folt, egy vonal, egy bezuhanó árnyék, egyik sem félreérthető, így aztán, hátat fordítva a szavaknak, a paletta és a pemzli ki nem esett a kezemből, dolgoztam lankadatlanul, lázasan, őrülden, Máriát keresve és Máriát feledve, széles gesztusokkal fákat, völgyeket, dombokat, házakat, de megtanultam végre babirkáló, pepecselő szöszmötöléssel cirádás, fodros főköttöket, csipkés kötényeket, inggallérokat is rajzolni, menekültem a munkába, hogy feledni tudjak, s mással is feledtetni tudjam a nagy romlást, amit én idéztem elő.

Fertő-táj és a tó volt a tér, szülőföldem kimeríthetetlen kincseit kínálta föl, és megbocsátott nekem, mint jó anya. Ahogy csendesültek Otília rohamai, mind gyakrabban mentem haza, Hany vonzásterében visszatért belém az élet, s a tékozló fiú bűnbánatával halmoztam képet képre, ezernyi változatban festettem meg a vizeket, a nádasokat, erdőket, zsombékos, selymes réteket, házakat, csűröket, pajtákat, bútorokat.

Két szélsőség közt ingáztam. Vagy arra törekedtem, hogy expresszív feszültség keletkezzen a vásznon, vagy ellenkezőleg: lebegő hangulat terüljön el azon – ez utóbbi volt nehezebb –, s ha a kettő közül valamelyik sikerül, bátran vállalhatom a vidéki tájfestő címkét, ezt tették választott mestereim, a Gresham-kör tagjai is, akik

mellett végleg lehorgonyoztam: Szőnyi István, Bernát Aurél, Berény Róbert, és szülőföldem híres szobrásza, a Kapuváron született Pátzay Pál.

Szerencsés csillagzat alatt születtem. Apám nemcsak vadőr volt, hanem töprengő természetbúvár is, gyakran hívott meg nappali, sőt éjjeli őrjárataira, és lassú, gyér beszédével magyarázta az erdők, mezők, vizek jeleit. Szerinte a természet is, akárcsak az ember, éjszaka vetkőzik meztelenre, akkor árulja el titkait, mutatja meg rejtett szépségeit. Mindig elől ment, mert csak ő ismerte az erdei vadcsapásokat, patakokon az átkelőhelyeket, mocsárréteken a járható ösvényeket, most is látom szálfagyenes termetét, senkinek nem volt a faluban olyan ruganyos járása, mint Mező Bálintnak, mégis bottal járta a tájvédelmi körzetet, erős, bogos somfabottal, ez volt az ő fegyvere, soha nem vadászott, mert irtózott a vértől, akárcsak én, botjának vastagabbik végét átlukasztotta, azon keskeny szíjszalagot húzott keresztül, amit a csuklójára hurkolt, és ha megfordult, mindkét kezével erre a botra támaszkodott – ebben a pozíciójában kívántam volna mindenáron megfesteríteni, mohás faluvégi kőszentet mintázni róla, ami képtelenség volt, itt mégsem állhatott modellt nekem –, s én, akárcsak kamasz koromban, kiskutyaként követtem, ő fél oldalra fordított fejjel suttogott hátrafelé, én is úgy hallgattam őt, jobb fülem karimáját egyik kezemmel behajlítva, nem változott semmi, lélekben gyermek maradtam, csak lépésünk lett egyforma méretű, nem kellett úgy erőlködnöm, hogy pontosan a nyomába lépjek.

Daliás alakja lassan-lassan beépült a látásomba, fantáziám katalizátora lett, sokszor úgy éreztem, nemcsak a bozótosokban tör csapást nekem, hanem a sötétséget is hasítja, mint vadlibák vezérgúnárja a levegőt, tarkójára szegezett szemmel követtem, iránytű volt a nyakszirtje és színehagyott micisapkája, ami holdvilágon, akárcsak őzek farán a fehér szőrpamacs, lépései ritmusára himbálózott, de most, ha álmodom az aluljáróban, homályos, diffúz kísértet az én apám.

Egy-egy monológja fölért bármelyik főiskolai előadással. – A jó piktor – ebben volt valamennyi irónia – nemcsak a szemével lát, hanem egész testével érzi a fákat, a cudarsorsú, tüskés bokrokat, a selymes füvet, mert a fának lába és karja van, a bokornak háta, bokája és térde, a virágos rétnak millió szeme; ösztönös megérzés, ti, urason, úgy mondjátok, intuíció kell, hogy értekezni tudjunk velük, mert bizalmatlanok, hisz pusztítjuk őket, ezért ki kell jönni ide akkor is, ha szurokfelete az éjszaka, ha fáradt fény dereng a keleti horizont felől, ha pirkad, ha hasad a hajnal, reped az ég kárpitja, ha bujkál a hold, vagy ha rémisztő sötétség szakad ránk a nagy viharban. Az úr, a végtelen úr csak ilyenkor mutatkozik meg, nappal eltakarja a kék lepel, és elhitei velünk, hogy zárt, körülhatárolt világban zajlik földi életünk.

Ilyen közhelyekben fogalmazott apám, de minden közhelye fogantyú volt, úgy kapaszkodhattam azokba, mint gyorsjáratú autóbuszok dülöngélő utasai a mennyezetről lelógó szíjkarikákba.

Volt egy ritkaság érzéki csalódása is ezeknek a bandukolásoknak. Mivel nem kellett eljutni sehová, nem kellett célba érni, mehettünk körbe-karikába vagy nyílegyenest előre, hisz a vadőr őrjárata akkor igazi, ha kiszámíthatatlan, én ebben a

battyogásban azt éreztem, velünk jönnek a fák, bokrok, dombkaréjok, vagy éppen séggel ők menetelnek, s mi állunk.

Arra is itt, ilyenkor jöttem rá, hogy jó szaglással, kifinomult tapintással sokkal gazdagabb hírányagot kapok a környező világból. Éjfél után, úgy hajnal felé felerősödött a szél, avar- mocsár- és iszapszagot hozott, apám ázott posztókabátjának, forró testének izzadságszaga áradt – mindkettő otthonos volt –, odvas fához közeledtünk, vadméhek lép- és mézillatát leheltem be, s tudtam, a jó festménybe ezeket az érzeteket is bele kell dolgozni valahogy.

Öreg erdők kidőlt fáinak egy-egy elkorhadt darabja kísértetiesen foszforeszkált a sötétben, a fű között szentjánosbogár világított, ha mézgás ágat ragadtam meg, nyálkás lett tőle a tenyerem, amitől felkavarodott a gyomrom, de hamar le is nyugodott, mert fülem, agyam, minden idegsejtem telítődött a tücskök lakodalmas zenéjével, ilyenkor bent, a zsigerekben is történt valami, s rendszerint Misi bá' szava idéződőtt fel: a természet nem szólal meg magától, a természetet meg kell szólaltatni, életre kell kelteni a tárgyakat, a jó tájképnek ízét, szagát, zamatát is érezzük, a jó képnek ábrázata van, s azon mosoly, fintor, öröm, fájdalom vagy szomorúság ül, a néző csak arra vár, bármelyik pillanatban bekövetkezhet valamilyen esemény, ami nincs rajta, de, mint lehetőség, adott. Izgalmasak voltak azok a pillanatok, amikor apám hirtelen megállt, ujját felemelte, csendre intett, mert madárfiókák vicsoptak fészkelődve valamelyik faodúban, bagoly suhant át puhán fölöttünk, denevérvijjogás, vaddisznók rőffenése, őzbak horkantása csapódott fülünkbe, vagy egymáshoz súrlódó két fa nyikorgása teremtett hátborzongató hangulatot, s ha elindultunk, talpunk alatt zörgött az avar, roppant a száraz rőzse. Apám még azt is meg tudta mondani a sötétben, milyen fajta hal ugrott fel, és csobbant vissza a vízbe: kárász, bagolykeszeg, compó, szélhajtó küsz, harcsa, kecsege, fogassüllő vagy csuka. Megtörtént, hogy őz helyett borz esett csapdába, nyúl helyett vidrát fogott a kaptány, apám odament, egy sátorlappal, amit mindig magánál hordott, letakarta a vergődő állatot, rendszerint rá is térdepelt, kioldotta a hurkot, kikapcsolta a szerkezetet, ha nem volt súlyos a sebesülése, útjára engedte, de ha magatehetetlen volt, hazavittük, megtelt az udvara ketrecekkel, kalitkákkal, a kertben, magas palánkkal elkerített részen sérült állatok tanyáztak, amelyeket, gyógyulásuk után, hátul, egy kallantyús lészakapun kituszkolt a mezőre, menj Isten hírével!, mondta, zsémbelt is néha aszszonyanyám, mert nem kevés pénzbe került a sok gyógyszer és az állatorvos kiszállása a szomszéd faluból. Ha végzett a mentőmunkával, átkot is dörmögött apám az orra alatt az orrvadászokra, de azt soha nem értettem, mert most nem fordította rézsútosan oldalra a fejét, úgy vigyázott a szavaira, mint egy angol nyelvészprofesszor, ha engem oktatott, ha velem – néha élcelődve így nevezett –, a pantallós úrral beszélt, apai tekintélye és az alázatos hódolat művészfia előtt csodálatos kettősségbe olvadt. És aztán, amikor készen volt, amikor elvégezte a dolgát, hangosan csak ennyit mondott: – A teremburáját! Ez volt az ő káromkodása.

Látni igazán csak akkor lehetett a tájat, ha telehold volt, éjfél tájban a bokrokkal szegélyezett patakmederből előbátorkodtak a tapsifülek, apám, gyerekes módon, mindig így nevezte a nyulakat, ezek, farukat magasba dobálva ugrabugráltak, amíg el nem érték a búza- vagy árpavetéseket, ami igazi csemege lehetett, mert még hegyes fülüket is le-lekonyították, aztán, legalább az egyiket fölemelték a számukra minden időben kötelező éberség végett, így legeltek vígan ebben a szép, éjszakai derengésben, s engem a népmesei rigmus csiklandozott belülről, talán azért, hogy igazoljam gyermekem merengésünket: farkas-barkas aj, de szép, nyulam-bulam aj, de rút. Süncsaládot egyetlen-egyszer láttam, azt is ilyen holdvilágos éjszaka, elől ment valamelyik szülő, nem lehetett tudni, az apa- vagy az anyáé, s utána, sorban a kölykök. A két árnyék, az enyém és az apámé, úgy haladt mellettünk, mintha vadnyugati filmek szereplői lettünk volna, az övé szélesebb, robusztusabb, az enyém vékonyka, filigrán, ezt is felhasználom, gondoltam, valamelyik képem festésekor. Aztán a garázda szélficsúrok lassan elálmosodtak, visszabújtak a nádasba, ahonnan jöttek, zajmentes lett a hajnal, s mi bóbiskolva, majdhogynem aludva bandukoltunk boldogan, önfeledten, már nem a külső, hanem a belső territórium szesszenéseire figyelve. Volt, igenis volt infantilis ellágyulás, gyermekes naivság ezekben a szemléldésekben, barangolásokban, de cseppet sem bántam, mert ilyenkor úgy pattogott le rólam a civilizáció, mint antik edényekről a zománc, azonossá váltam apámmal, nagyapámmal, felmenőimmel – egészen az ősemberig, akinek recehártájára ugyanezek a képek rajzolódhattak fel: föld, ég, felhő, fa, fű, állatok, víz, csillagok.

Istenem, gondoltam ilyenkor magamban, milyen nagyszerű ez a különbözőségekből, ellentétekből keletkező harmónia, milyen bámulatosak a világ véges és végtelen mezői, az anyagi és szellemi princípiumok, milyen szorosan függenek össze és különülnek el élesen jelek, tárgyak, élőlények, dolgok: gyilkosok és áldozatok, szél lebbenése, őz szimata, békák brekegő akarnoksága, tücskök eszeveszett cirpelése, a gyökér konoksága, a törékeny rügy, a puha moha ereje, szár, törzs büszke tartása, kehely szemérmetlen nyitottsága, a csillagos ég félelmetes csendje; igaza van a gnosztikusoknak, nemcsak fizikai valóságában, hanem belül, a lélekben is végtelen a világ, valamilyen emberfölötti rendező-elv alapján működik, mégis öntörvényű, és ez a legcsodálatosabb benne, ez a dialektika, s én, mint festő csakis konstruktív módon viszonyulhatok hozzá, meg kell ismételnem a teremtés misztériumát még akkor is, ha rejtélyes ősprincípium igazgat mindeneket, mert szemléldéssel, töpren-géssel, bölcs elmélkedéssel föl lehet tárni a világ titkait.

Tanulnom, sokat kell tanulnom apámtól, mondtam magamban, különösen azokban az önfeledt pillanatokban, amikor állatokat, növényeket, tárgyakat szólított meg, beszélt hozzájuk, noszogatta, biztatta vagy fenyegette őket: azonosult velük.

Kedvenc napszakunk a virradat volt, a hajnali derengés, akkor cirmos lett az ég-alja, s már minden érzékszervünkkel tudtunk reagálni a változásokra, megjelent keleten a legfontosabb alapszín, a vörös, abból aztán sárga lett, végül izzó fehér, mert kihasadt a sötétség magzat-burka, zuhogni kezdett a fény, aminek Petya szerint tes-

te és lelke van, és mi valamelyik turjánban, erdei tisztáson, valamelyik morotva kanyarulatában álltunk némán, a csillagok még reszkettek a víztükörben, figyeltük, milyen gyorsan rövidülnek az árnyékok, hogy gurul ezernyi fénykarát a tó vizére, nyárfák villanó, ezüstfehér leveleire – velencei kristálycsillárok üveglapocskái ilyenek –, bükkfák szürkésfehér oldalára és a pannon táj imázsára, a magas jegenyére, miközben apám posztókabátjának vékony gypjűszálaira remegő harmatcseppek rakódtak, olyan volt, mint az Emberfia a Tábor hegyen, de csak néhány pillanatig, mert a nap felszárította, emiatt leheletfinom párafelhőbe burkolódzott, úrszínváltozása, gondoltam, s úgy szerettem őt, mint a tanítványok, Péter, János és Jakab a Mestert, cseppet sem csodálkoztam volna, ha emelkedni kezd, elindul csillagösvényen a hajnali derengés felé, és csak akkor riadtam föl ebből a szép révületből, amikor a falu egy-egy üzenete, kakaskukorékolás, kutyaugatás, harangkondulás tévedt ide.

Ecset, paletta, tudományos magyarázat nélkül tanultam ilyenkor festeni, az ösztönvilágomba maródott kedves szülőföldem, a Fertő mente és Hany minden eleme, töredéke, moccanása, s ebbe a nyersanyagba, ha dolgozni kezdtem, úgy leheltem életet, mint teremteskor az Úr a hideg agyagba. Azért volt halálra ítélt dogma a szocreál, mert hiányzott realizmusigényéből az alkotás mámore, bódulata, amivel hozzáadunk valamit a világhoz, hiányzott abból a lélek, hiányzott a teljesség igénye.

Festettem egy nagyméretű, botrányos képet szülőföldem égerfáiról, másfél-két évig pepecseltem azzal, át is nyúlt az egyetem utáni korszakomba, csak a katonaság után fejeztem be. A lecsapolásokkal lesüllyedt Hanyban a föld, s a fák gyökerei kilátsoztak, ezek voltak a támasztógyökeres éterek, megmintázásukkal azért vajúdtam olyan sokáig, mert allegóriába kellett rejteni a gondolatot, azt, hogy a hatalom legnagyobb jogfosztását követte el a kolhozokkal.

De volt egy másik, szakmai okom is: még járatlan voltam az antropomorfizmus megmintázásában, a fák törzsén, munkám nyomán, a foncsoros kéregből torz, megkínzott emberarcok képződtek, amiket a vastag festékrétegben vágókéssel faragtam ki, fájdalom, szenvedés, sikoly mindeniken, ágak helyett égnek meredő, zilált hajzat, gyökérzetük, az egymásba tekeredett fonatok, az élni akarás tekervényei görcsbe rándultak, úgy kapaszkodtak a földbe, máshol emberi ujjak, fekete körmök a gyökekek helyett, inas, eres, bogos parasztkéz, ami már teljesen egyértelmű volt, s még a címadással sem rejtegettem túlságosan a lázító szándékot: *Via dolorosa*.

A Kálvária út tizenkét stációján, Pilátus házatól a Koponyák hegyéig, a legmagasabb pontig sorakoztak támasztógyökeres égerfáim. Búcsújáró helyeken – hozzánk legközelebb Osliban – állnak így a keresztfák, a kis kápolnák, ezt utánoztam én, sokat, nagyon sokat tanulva Munkácsytól; lankás domboldalon kanyarog az ösvény, a stációkban egy-egy szenvedő, sorvadozó, földnélküli éger; fa-Krisztusok merednek az égre, gyökerük java része a talaj felszínén.

Abban különböztem minden elődömtől, akik ehhez a témához nyúltak, hogy mellőztem az emberi alakokat és a mediterrán világ közismert díszleteit, Kis-Ázsiát,

a Szentföldet, helyettük pannon tájat festettem, a tájékozott szem azonnal fölfedezte szülőföldem és környékének szelíd lankáit, így lett apokrif, profán, lényegében Krisztus nélküli Kálvária út az én *Via dolorosám*.

Természetesen kiszúrte a zsúri, nem engedték kiállításra, Petya szerint másfél évtizeddel korábban bezártak volna engem emiatt: emberarcú fák, amelyektől az élőtető talajt vonták meg, de azok göcsörtös kézujj-gyökerekkel mégis kapaszkodnak, élni akarnak; nyílt célzás a földjüktől megfosztott parasztokra.

A támogatott, tűrt, tiltott kategóriák közül egy-két, a fentihez hasonló kilengéstől eltekintve, mindvégig a középsőben maradtam, de az bizonyos, hogy a – semmiképp sem egyértelmű, szerintük álrealista törekvéseimmel – ravasz és veszélyes mimikri-művésznek, trójai falónak tekintettek, s szemmel tartották minden ecsetvonáso-mat.

Folyt, gomolygott, fortyogott magányos küzdelmem a szocreál, az avantgárd, a hiperrealizmus, a mágikus realizmus, a szürnaturalizmus dzsungelében, szerencsére jó parasztösztoeimre hallgatva, mindig kihúztam fejem a nyaktilóból, különösen akkor, ha éreztem, világnézeti konfliktussá növesztik a főkolomposok a stílusküzdelmeket, emiatt és ekkor vált eszményképemmé Bernáth Aurél, aki sok évi kínlódás után felhagyott az absztrakt festéssel, utána nem nézett se jobbra, se balra, végezte a dolgát, akárcsak a Gresham-kör többi tagja, akik helyel-közzel ugyancsak kimaradtak a hazai és az európai stíluscsatákból. Sokkal fontosabb volt számomra annak a világnak a művészi birtokbavétele, amelyik tulajdonképpen az enyém volt, amit a legjobban ismertem: Hany. Liturgikus cselekvéssé akkor vált a festés, amikor már minden ritmustöredék, minden moccanás, dallam oszcillálni kezdett bennem, amikor már úgy viszonyultam hozzá, mint udvarló kakas a tojóhoz, ahogyan az csőrét csattogatja, borzolja tollát, hajlong, ugrál, nyakát nyújtja, táncol, bóbítál. Ha a hófehér vászon fölé hajoltam, ha már megvolt a fejemben a kép, mert rendszerint megvolt, akkor megjelent, mindig megjelent Mária arca, és én centrikus vagy periférikus helyen kis kört rajzoltam, második lépésként improvizált vonalat húztam, amelyik szétágazott, az elágazások hurkokba, csomókba futottak össze; szinte mindig dúdoltam, rendszerint népdalt, zümmögött bennem a fonográf-henger, öntudatlanul, az énekek ritmusára, még a hajlításokat is követve mozgattam az ecsetet, úgy éreztem, valaki áll mögöttem, s énekel. Régi, kedves sztereotípiák keltek ilyenkor életre, mert én már gyermekkoromban morcos ingerültség helyett minden reggel valamilyen dallamra ébredtem, amitől napközben sem szabadulhattam, és megmintázásra alkalmas képek szakadtak ki vagy formálódtak hol a muzsikából, hol a szövegből, de magam sem tudtam pontosan a sorrendet, nem tudtam, hogy a képek lobbannak-e először, s csak azután a szöveg és dallam, vagy fordítva.

Megdöböntem, milyen közel áll egymáshoz a festmény és a népdal. Láttam, most is látom az abszurd vagy szürrealista képsorozatot népdaltöredékekben:

... de szeretnék az erdőben fa lenni, ha engemet meggyújtana valaki ... este van már, csillag van az égen ... zöld erdő harmatját, piros csizmám nyomát, hóval lepi be a

szél ... elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek, hosszú út porából köpönyeget veszek ... ahol én eljárak, még a fák es sírnak ... egy bivalytehén azon jődögél le, az idei bornyát szarva között hozta ... megfógták szép gyöngén, bétévék a tűzbe, az ő gyöngé hamvát keverék a mészbe ... föl is föltekinte a magos egekbe, egy szép gyalog ösveny hát ott jődögél le, azon ereszködék fodor fejér bárány ... kettőből kinőtt két kápolnavirág, az oltár tetején összekapcsolódtak ... szivárvány havasán kinyílt rozmaringszál, nem szereti helyét, el akar bujdosni ... fészket rakok az erdőbe, az erdőbe, bánat fának tetejébe, tetejébe ... harmat remeg a mezei fűszálon ... kis kacsa fürdik, fekete tóban ... a malomnak nincsen köve, mégis lisztet jár ... kiment a ház az ablakon ... fel-szántam a császár udvarát ... lovamat kötöttem piros almafához...

Nem, nem népdalszövegek mormolása volt ez, nem imamalom, hanem a belső látás áramlásai; valódi képeket láttam, amelyekből zseniális dalszerzők költészetet gyúrtak, de az holt anyag lett volna számomra zene nélkül, a régi pentaton hangsorokat szövegükkel énekeltem, hümmögtem, az újkori dallamokkal a trombiták, fuvolák hangját utánoztam, ta-ta-ta-ta, a játékos-vidámakat dúdoltam, különös spirált éreztem, amelyik nem le, a mélybe, hanem fölfele vitt, mint a forgószél.

Persze, ez is veszélyt jelentett, holtvágányra lehetett futni ezzel a révülettel, a népdal végül is csak egyik szegmentuma a kultúránknak, Petya próbált segíteni, az persze más kérdés, milyen eredménnyel. Járt Kaunasban, ahol Csurlionisz legtöbb munkáját őrzik, akkor a dicsőséges Szovjetunióhoz tartozott a Baltikum, s a várost Kovnónak hívták, ez a garabonciás litván festő és zeneszerző képes volt megrajzolni a dallamíveket, a hangmagasságokat, a ritmusváltásokat, Stravinsky tanult tőle komponálni, Paszternak és Romain Rolland regényszerkesztést. – Nyugodj meg, Otília – magyarázta a feleségemnek –, jó úton jár Marci, bárcsak sikerülne neki is vászonra vinni a zenét, nézd meg a katalógusban a *Csillagszonátát* vagy *A világ teremtését*.

Volt valamilyes hitele a szavának, mert képzett zenész volt, éppen úgy tudta a feleségem, mint én, hogy két évet végzett hangszerszakon, mielőtt szobrászatra adta volna a fejét. Fúvós hangszereken játszott, gyönyörűen trombitált, ha nem itt nálunk, Otília közelében, hanem Újpesten, az ő tágas telepén dolgoztunk, vagy kint barangoltunk a szabadban, erdőn, mezőn, árkon-bokron át, látszólag céltalanul. Ilyenkor, hosszú sétáink közben, kapásból sorolta Poussin, Lorrain vagy Watteau tájképeit, mindenik zeneműként is értelmezhető, ezt a vonulatot tetőzte be szerinte Csurlionisz és a cseh Kupka. Csodálatos interferencia, ők tanulták az egyetemen, de nálunk, a Képzőművészeti Főiskolán meg sem említették a megfestett muzsikát, ebből is látszott, mennyire féltek, mennyire tehetetlenek voltak a bolsevisták a sokkal elvontabb zenével szemben, s milyen mértékben nyomorgatták az elvont alkotó művészeket.

A tárgyi néprajz legalább akkora forrásom lett, mint a zene. Öreg házaspárok padlásaira kérezkedtem föl, pincékben kajtattam, csűrök, fészerek lomhalmazait néztem át, s gyűjtöttem azt, amit a nép hozott létre, és a nép új nemzedékei szemétre dobtak.

Révületbe estem, rajzoltam, másoltam ezeket a briliáns remekműveket, már csak azért is, mert Misi bá' nagyon a lelkemre kötötte, sőt követelte, tanulmányozzam mindenekelőtt szülőföldem kézműves iparának művészetét, s vigyem be a festézetembe.

Hálás vagyok kedves professzoromnak!

Ha nem adták ajándékba, akkor megvásároltam a tárgyakat, addig alkudoztam, csereberéltem, mint jó kupec, amíg hozzájutottam egy-egy csontkürthöz, pásztorbothoz, ezeken az állatfigurák voltak izgalmasak, beleborzongtam egy-egy madárláb, kígyó- és kosfej zseniális népi értelmezésébe.

Múzeumokban, tájházakban is napokat töltöttem, ott subák, szűrök keresztszemes, zsinóröltéses hímző-mustráit, a vánkосok, főköttők, párnák stilizált virágait, a hímes tojások csere- és eperleveleit másoltam lázasan, dagadtak, nőttek a mappák. Úgy vittem haza a Kunyhóba a rajzlapokat, mint rablott kincseket.

Mennyit tanultam, Istenem!

Készültek olyan képeim a vázlatok alapján, amelyektől Petya majd elájult. Bele tudtam építeni képeimbe a honfoglalás kori leletek növénynév stílusú griffmadarait, a gyimesi csángó szöttek geometrikus lófejeit és a híres tekerőlevelet úgy, hogy csökkentettem az elvontságukon, majd hogynem eredeti formájukat nyerték vissza, de a fordítottja is megtörtént, a fejfákról lemásolt szomorúfüzet vagy a kapubálynokok sámánfejeit addig stílusúztam, míg megközelítettem a legmodernebb absztrakt festézetet.

Döbbenetes távlatok nyíltak meg előttem, Kelet-Európa és Ázsia gazdagsága, cifra, pompás művészete tárulkozott föl, s tudtam, egy sámándob fölé hajolva lehet annyit tanulni, mint az egyetemen vagy a híres biennálékon. Lassan-lassan egybeolvadt tudatomban, lelkivilágomban a népművészet és a népzene, a tudósok szerint amúgy is egy tőről fakadnak, csodálatos közlekedés indult meg a kettő között, azt is mondhatnám, láttam a népdalokat, s hallottam a színek és formák zenéjét, tónuska-alkádját, s tájképeimbe, zsánerképeimbe sőt a csendéletekbe is beleépült egy-egy elem, töredék, foszlány, ezek határozták meg a nemzeti jelleget, s ha nem is ebből lett a forma- és színhalmaz, hittem, hogy csak akkor magyar egy festmény, csak akkor különbözik a kínaitól, a japántól, a némettől, franciától, ha a tudat mélyén jelen vannak ezek a látomások, a magyar nép évezredes toposzai.

Persze tudtam, a magyar festézet irányvonalát más tényezők határozták meg. Egyrészt a szocreál kényszerítette a művészeket a csakazértis attitűdre, a modernség öncélú hajszolására, másrészt az evolúció, a fejlődés elmélete fészkelte be magát makacsul az európai gondolkodásba, s annak nevében máglyahalálra ítélték a hagyományokat. Népművészetből építkezve is megújulhatott volna a magyar festé-

szet és a magyar szobrászat, akárcsak a zene vagy az irodalom, de a képzőművészek zöme – volt jó néhány kivétel – úgy rugaszkodott el a hagyományoktól, hogy szakadás következett be, akárcsak Trianon után a nemzet életében, talán végleges szakadás azzal, amit az elődök létrehoztak. És hogy miért? Miért nem lehetett átmenteni például a történeti festészet értékeit a modernbe? Akkor sem tudtam a végleges választ, most sem. Éjszakából nappalba, nappalból éjszakába átnyúló vajúdasok és a Petyával folytatott viták sem hoztak megnyugvást, csupán abban tudtunk meggyezni, rajta vagyunk azon a kompon, amely Kelet és Nyugat között ingázik, de ez nemcsak átkos örökség, hanem gazdagság-forrás is lehet, ha úgy figyelünk rá, mint Bartók és Kodály.

Így éltem én a fővárosban neki-nekilendülő szorgalommal, de aztán indulnom kellett vissza, mert megéreztem Fertő tó, Hany és Mária magnetikus vonzását; vizsgálja a forrás felé, mint a lazac, s még meg sem érkeztem, már alakult, formálódott bennem a kép, megtanultam szóban elmondani egy-egy festményemet, vagy azt, ami már kész volt, vagy azt, amelyik még csak morajlott, neszezett bennem, amelyről csak szakkönyvben láttam fényképet, illusztrációt, esetleg tájversben olvastam, amely élethelyzetről csak nagyapám és apám csendes monológjaiból tudtam, így létezett is, meg nem is a konkrét, földrajzilag körülhatárolható territóriumom, Hany és a Fertő-táj, Fertőzug; körvonalaít végig lehetett tapogatni a térképen, de sajátos színeit, dallamát nem, az különös illatokkal és hangokkal átítatott absztrahált tér maradt bennem örökre, amelynek expresszív erői hatottak rám, és saját visszahatásomból kép keletkezett, szín- és formaköltemény, hisz amit csinálok, az létértelmezés, s ha nem az, akkor selejt, szemétre vele.

A *Húsvéti locsolás* közel egy évig készült, választottam ugyan két gyermekarcot a falumból, de a modellek csak elindították a lelki folyamatot: a lány arcán szétterülő áhítat és a fiú egész lényét átható diadal a memória lerakódott üledékközeteiből került elő, mert nagyapám, apám és a saját gyermekkorom tündéremlékeit élesztettem újra.

A mézeskalácsok koloritja is kísértett már gyerekkoromban, az volt a vásárfia, ha szüleim hazajöttek a Városból, ami mindig Sopront jelentette, kopogásra száradt a ládafiában, mert képtelen voltam beléjük harapni az izgató színek és az érzéki alakzatok miatt. A *Csendélet – mézeskaláccsal* olajképemet egy régi dinasztia vendégeként kezdtem festeni Sopronban, huszárcsikó, szív, baba s két, henger alakú fűszertartó került rá, de az sokkal fontosabb volt, hogy hozzá mertem nyúlni, össze mertem illeszteni olyan színeket, amelyeket, giccset szimatolva, kiátkozott a festészet, a nép azonban bátran használta: a rózsaszínt, a zöldet és a fehéret. A nagy múltú, még a honfoglalás előtt kialakult, de a bolsevisták által tönkrezúzott magyar kézművességnek állítottam mementót ezzel a csendélettel.

Néhány hónapig kísérleteztem naiv festészettel is. Kiderült, túlságosan jól ismerem a népművészetet és a népeletet ahhoz, hogy az alakokat, a tárgyakat kidolgozatlanul, merev vonalak kordájába merném befagyasztani. A nép soha nem volt na-

iv, művészete aszúérett, amelyben ismeretlen az elnagyoltság, és a groteszk is csak ritkán, s csak céltudatosan jelentkezik.

Mesterem, Körmendi Mihály próbált mozdítani annak idején a geometrikus formák felé, az organikus alakzatokat, mondta, szépen össze lehet békíteni a mértani idomokkal, s már sorolta is a kortársak közül azokat, akiknek ez sikerült, meg is próbáltam jó néhányszor, kék alapon zöld négyszögek, téglalapok, ezeken alig érzékelhető szennyes fehér felhőnyomok, de azok inkább iskolás tananyagok voltak annak illusztrálására, milyennek is kellene lennie az absztrakt tájfestészetnek.

Nagyobb sikerrel illusztráltam egy-két mesekönyvet, ez volt az én „oroszkó-lám”, Petya nagy öröme s biztatására; sokat tanultam tőlük, elsősorban a tájképfestő Scsedrintől, de megcsodáltam Natalia Goncsarovna színorgiás primitivizmusát és Arhipov bátorságát: Hogy tudott annyi piros színt rárakni a *Parasztasszony zöld kötényben* festménye nőalakjára? A szlávok, bizonyára vallásuknak, az ortodoxiának köszönhetően, sokkal bátrabban nyúlnak az élénk színekhez, a bizarrság, a pompa, a színmágia, a tarkabarkaság természetes nekik, akárcsak a gyerekeknek, akiket az illusztrált könyv megszólított.

De éreztem, nem ez az én világom. Ha nyugatra néztünk a Fertő tó partjáról, tiszta időben kirajzolódott a víztükör fölé, mint hatalmas gyöngyház gömb, Ausztria egyik legszebb hegytömbje, a Schneeberg. Napsütésben vakítóan fehér volt, de ha felhők árnyékolták be, szürkés-kék lett, ha vihar tombolt a csúcsain, haragos, majdnem fekete, ilyenkor a pazar látványt megirigyelték tőlünk az istenek, a felszálló ködfoltok eltakarták a látomást, az ormokon alpesi szeles, zord idő tombolt, fekete felhők zúdultak a mi síkságunk fölé is, ezért akaratlanul az angol Turner felé közeledtem, egy-két évig az ő gigantikus festészete búvölt, erős színek helyett inkább a pára, a felszálló felhőgomolyagok homálya, a fény-árnyék kontrasztok határozták meg tájképeim jellegét, ez volt az én köd-korszakom, Petya szerint ezeken nemcsak látni, hanem hallani is lehet, miképp susterékol, fortyog a vadvizektől átítatott Fertő mente és Hany.

A Schneeberg mindenik arcát többször megfestettem, ennek volt a legnagyobb keletje, ha képeket akartam eladni osztrákoknak. Különös kereskedelem volt ez, azt vásárolták meg tőlem, magyar festőtől, ami az övük volt, de ami az én közvetítemmel vonzóbbá vált számukra. S mivel akkor már a házra gyűjtöttünk, készült néhány olyan képem, amelyeket itt, az aluljáróban, Ótestamentum, Csímók, Gyagya, Loncsos társaságában is szégyellek, túl nagyot léptem a piaci kommerszáruk irányába.

Nekünk, a vasfüggöny mellett élő magyaroknak nem földrajzi kuriózum volt a Schneeberg, hanem bőségszarú-szimbólum, tündöklő délibáb, ami játszott velünk, karnyújtásnyira incselkedett, s mégis elérhetetlen távolságra, mert mi, határzónában élők, tudtuk legjobban, milyen jólétben élnek szomszédjaink, tudtuk, mi soha nem leszünk Felix Austria, ezért nem vettük be egy pillanatra sem a bolsevista maszlagot.

Kevés művésztársam festett úgy, hogy a táj egyik eleme a vasfüggöny másik oldalára esett, közel, s mégis elérhetetlen távolságra, a nádasok, a víz, a lápok, a rétek, dombok a hazai oldalra, így képeimnek háttér része Ausztriát, az előtér szülőföldemet ábrázolta.

Nem hiszem, hogy lett volna még valaha, valahol egy művésztársam, aki egy eltűnt lány vibráló arcát kereste megszállottan sástenger hullámlásában, esőfüggönyökben, futó szelekben, izzó napkorongban. Életemet kettészelte a *Genesis*, szülőföldemet feldarabolták a tábornokok, de az ecset nem vette tudomásul se Mária távozását, se a békatengerben kierőszakolt határmegvonást, mondogattam magamban, két szülőföldem van és két hazám, minden nádszál, minden fodor, minden fénytörés garantálja a táj egységét, és én őrzöm képeimmel ezt az egységet, és őrzöm titkos, holtig tartó szövetségem Máriával, őrzöm konokul, mint Alberich törpe a Nibelungok kincsét.

